

Luovuuden ja hallinnan yhteiskuntapolitiikka'

Pirkkoliisa Ahponen: YTT, yhteiskuntapolitiikan emeritaprofessori, Yhteiskuntatieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto
pirkkoliisa.ahponen@uef.fi

Janus vol. 20 (1) 2012, 51–59

Yhteiskuntapolitiikan kohde

Yhteiskuntapolitiikka on kiistanalainen akateeminen oppiaine. Yhteiskunta on sen tutkimuskohde ja politiikka on sen käytäntöä. Mutta onko se oma erityinen tieteenalansa omine sisältöineen? Vai onko se uusliberaalin talouspolitiikan peitenimi, sosiaalipolitiikan neutralisoitu vastine tai sosiologian käytännön sovellutus vailla omaa teoriaa? Oman urani varrelta löytyy erilaisia ratkaisuehdotuksia yhteiskuntapolitiikan kohdetta koskeviin ongelmiin. Kun tulin toimijaksi yhteiskuntapolitiikan akateemiselle kentälle 1970-luvulla, elettiin yhteiskuntasuunnittelun kulta-aikaa. Yhteiskuntapolitiikka määriteltiin sosiaali-, talous- ja kulttuuripolitiikan kattavana hallintoa ja poliittista päätöksentekoa palvelevana toimintana. Sen tuli auttaa ”tekemään ratkaisuja, jotka paitsi poistavat yhteiskunnalliset epäkohdat, pyrkivät ennakkoon estämään niiden synnyn” (Paukkunen 1969, 90). Hyvinvointivaltiollinen sosiaalipolitiikka yhteisvastuullisine tasa-arvoistamistavoitteineen osoitti suunnan yhteiskuntapolitiikan kehittämiseksi kunnes tulittiin 1980-luvun suunnanmuutokseen ja ”sosiaalinen” peittyi ”kvartaalitalouden” usvaan (Palola & Karjalainen 2011, 5–11). Hyvinvoinnin edistäminen vaatii nyt tehokkaita yrityksiä ja kyvykkäitä yksilöitä kilpailemaan talouden tuottavuudesta.

”Talousihminen” on edelleen subjektina siinä aktivoivassa kannustuspuheessa, jossa yhteiskunnan toimijoilta edellytetään osaamista ja sitoutumista heidän itsensä ja järjestelmän toimivuuden kannalta optimaalisiin valintoihin.

Erityisesti nykyisessä tietoyhteiskuntapuhunnassa hyvinvointi yhdistetään oppimiseen ja osaamiseen, jonka kannustimena on yksilöllinen luovuus ja sen käytettävyys innovatiivisessa kulttuurin tuotteistamisessa ”luovana taloutena”. Luovuus saa ihmiset käyttämään kekseliäisyytään uusien käytäntöjen spontaaniin soveltamiseen ja mahdollistaa toiminnan sisältöjen soveltamisen uudenvälisiin tulkintakehyksiin (Hallam & Ingold 2007). Vapauden nimissä toteutettava luovuuden hallinta edellyttää hyvien ratkaisujen ennakkointia ja huonojen ratkaisujen eliminointia.

Liberaali moderni kansalainen on elämäntapavalinnoissaan vastuullinen oman elämänsä asiantuntija. Hän kiinnittyy professionaaliseen asiantuntijuuteen ja sen sisältämiin hallintatekniikoihin toteuttaessaan omaa vapauttaan. (Miller & Rose 2010, 306–308.) Vapaa toimija on vastuussa itsestään oman luovuutensa hallinnassa. Kun kilpaillaan menestyksestä, ihmiset eriarvoistuvat välttämättä. Tätä katsotaan yhteiskunnan järkipärisen hallinnan myös vaativan, ainakin siihen pisteeseen asti, missä hyväosaisten kannustaminen luovuuteen kääntyy huonoosaisten osaamattomuuden rankaisemiseksi (ks. Hänninen 2010, 99–101). Hyvä- ja huono-osaisuuden kulttuuriset sisällöt korostuvat tämän päivän yhteiskuntapolitiikassa ja sen monisyydessä tehtäväkuvauksessa (ks. taulukko 1).

Taulukko I. Yhteiskuntapolitiikan tehtävät

<p style="text-align: center;">Eettinen tehtävä</p> <ul style="list-style-type: none"> • poliittisen demokratian, talousjärjestelmän ja sosiaalisten yhteisöjen oikeudenmukaisuuden punninta moraalien perusteiden
<p style="text-align: center;">Inhimillinen tehtävä</p> <ul style="list-style-type: none"> • huolenpito ihmisten arjen tarpeista ja ihmisarvosta
<p style="text-align: center;">Kulttuurinen tehtävä</p> <ul style="list-style-type: none"> • elämysten ymmärtäminen ja merkitysten tulkinta • jäsenyhteisöjen symbolisista arvoista huolehtiminen
<p style="text-align: center;">Poliittinen tehtävä</p> <ul style="list-style-type: none"> • eriarvoisuuden lievittäminen • ristiriitojen ratkaiseminen • tasa-arvoisen kansalaisuuden edistäminen • yhteisymmärryksen ylläpitäminen
<p style="text-align: center;">Sosiaalinen tehtävä</p> <ul style="list-style-type: none"> • hyvinvoinnin ylläpito yhteishyväksi • kunkin oma vastuu vakuuksista ja riskeistä • oman ryhmän hyvinvoinnin edistäminen • yhteisvastuu sosiaalisista ongelmista
<p style="text-align: center;">Taloudellinen tehtävä</p> <ul style="list-style-type: none"> • ekologisesti kestävästä tuotannosta ja kulutuksesta huolehtiminen • kasvutalouden häiriöiden ratkaiseminen • kulutukseen osallistumisen turvaaminen • kulutuksen lisääminen • tulonjaon tasaaminen • tuottavuuden kartuttaminen

Lähtökohtana tälle yhteiskuntapolitiikan tehtävien jäsenyykselle on yhteiskunnan rakentuminen luonnon muokkauksesta eli sen haltuunotosta ihmistyönä niin käsivoimin kuin aivokapasiteetin varassa. Yksilöt toteuttavat yhteiskuntapolitiikkaa jo arjen toiminnoissaan – tyydyttäessään tarpeitaan, kokiessaan elämyksiä, antaessaan te-

kemisilleen merkityksiä ja valmistaessaan tuotteita käyttöönsä. Yhteiskuntapolitiikan kannalta on olennaista arvioida yhteistoiminnan toteuttamistavoissa sitä, miten käsiteltävistä asioista saavutetaan yhteisymmärrys ja miten erimielisyyksiä ja ristiriitoja ratkotaan.

Normatiivisen luonteensa mukaisesti yhteiskuntapolitiikka tähtää ihmisten hyvinvointiin, mutta ongelma on siinä, mitä hyvinvoinnilla tarkoitetaan, mitä siihen sisältyy ja miten siihen päästään. Tärkeää on selvittää kenen hyväksi toimitaan ja kenen kannalta hyvästä yhteiskunnasta on kyse. Vastakkain ovat koko yhteiskunnan hyvinvoinnin jakautuminen ja kunkin yksilön oma vastuu hyvinvoinnistaan. Onko meillä yhteisvastuu hyvinvointia edistävästä tavoitteesta vai vastaako jokainen itse omasta hyvinvoinnistaan? Tämä liittyy siihen, edistykö yhteiskunta parhaiten kilpailussa paremmuudesta yhteiskunnan vauhtiradalla vai onko oikeudenmukaisempaa tukea heikoimmin menestyvien mukana pysymistä yhteisissä ponnisteluissa. Tästä käsin punnitaan myös yksilöllisen luovuuden arvoa yhteiskunnan voimavarana. Näin tullaan mahdollisuuksiin hallita kansalaisia hyvinvointiyhteiskunnan nimissä, kulttuurisin keinoin.

Luovuus tietoyhteiskunnassa

Lähtökohdiltaan luovuutta ja hallintaa voidaan pitää yhteiskuntapolitiikan kääntöpuolina tai vastakohtina, joiden välistä (dialektista) ristiriitaa yhteiskunnallisessa toiminnassa pyritään ratkaisemaan. Ongelma ratkeaa positiivisesti, kun yksilöllinen luovuus otetaan sivilisaatiossa yhteiskunnalliseen hallintaan, noudattamalla modernisaation periaatetta edistyksen ja järjestyksen tasapainosta. Luovuuden hallinnan vaihtoehtona on anarkia, kaaos ja yhteiskunnan luhistuminen.

Tulevaisuuden yhteiskunnan haasteena on kehittää oppimisympäristöjä tuottamaan sosiaalisia innovaatioita, jotka edistävät luovaa osaamista ja vauhdittavat jatkuvasti uudistuvaa oppimista. Suomen nykyinen hallitus lupaa luoda lisäarvoa ja maailman parhaat edellytykset korkealle osaamiselle ja liiketoiminnalle teknologisten ja sosiaalisten innovaatioiden integroidulla kehittämisellä, kaupallistamisella ja käyttöönotol-

la (Hallitusohjelma 22.6.2011). Luovuuspuhe muuntuu myötäilemään aikansa yhteiskuntaa. Kun entisaikaan puitiin luovia ideoita aivoriihissä, nyt verkostoituminen kaikkialla ja kaiken aikaa mobilisoi luovaa taloutta. Innovatiivinen kasvuyrittäjyys käynnistyy luovuusverkostoissa ja sitä kiihdytetään virtuaalisilla innovaatioleireillä. Tietotalous vaatii sosiaalista pääomaa "immateriaalisen" eli luovan talouden käyttövoimaksi. Ihmisten tarpeilla perustelluista luovuuden hallinnan ratkaisumalleista etsitään vastauksia yhteiskunnan sosiaalisiin haasteisiin, ei vain virtuaalisessa vuorovaikutuksessa vaan myös kokoontumalla kasvokkain "kiihdyttämään" vuorovaikutteista oppimista ja näin tuottamaan sosiaalista koheesiota.²

Innovaatioverkostojen ja -leirien tarkoituksena on kerryttää tietopääomaa tallettavaksi hyvien käytäntöjen virtuaalisiin pankkeihin ja käytännössä kasvualoille sijoitettavaksi. Kun tietotuotteiden tuotoista kertyviä osinkoja jaetaan osakkaiden kesken, on tässä sosiaalisessa sijoitustoiminnassa pidettävä huolta toimijoiden keskinäisestä luottamuksesta ja toimintojen avoimeen koordinaatioon perustuvasta riskinhallinnasta. Avainasioita ovat elämänilajuiseen oppimiseen aktivointi ja ongelmien ennaltaehkäisy. Sosiaaliset innovaatiot merkitsevät parhaiden käytäntöjen löytämistä yhteisine suunta- viivoineen ja politiikkalinjauksineen. Sosiaalisen pääoman sisältämän koheesivoiman avulla päästään konsensusshenkisesti yhdessä hyväksytyihin ratkaisuihin. Suomen hallitus soveltaa tätä strategiaa edistämällä ohjelmansa mukaisesti sellaista kansallista hyvinvointia, joka yhdistää kilpailukyyn sosiaaliseen eheyteen.

Luovuus ja hallinta – yksilöt ja yhteisöt yhteiskuntapolitiikan toimijoina

Yksilölähtöinen, individualistinen yhteiskuntapolitiikka perustuu kunkin toimijan vapauteen, luo-

vuuteen, kykyihin ja taitoihin. Kaikki me Luojan luomat olennot rikastamme elämäämme kulttuurisen luovan vapauden tuotoksilla parhaamme yrittäen. Hyvinvointi mahdollistuu aherruksessa yhteiseksi hyväksi. Hyvinvoinnin aineksina ovat tuottava talous sekä yhteiskunnan jäsenten turvallisuus ja viihtyvyys.

Yhteiskunta mahdollistaa luovuuden kehityksen taidoiksi ja tiedoiksi – ja kuten nykyään tähdennetään – taito- ja tietotuotteiksi. Se mahdollistaa myös näiden tuotteiden saatavuuden ja saavutettavuuden. Hyvä yhteiskunta rikastuu tarjoamalla kaikille yhä enemmän tietoa ja ottamalla taidot hyötykäyttöön. Yksilöllisen luovuuden anarkiapotentiaali on muokattava yhteiskunnallisesti hallittavaan ja siten tuottavaan muotoon. Luovuuden ja hallinnan yhtälö on optimoitava mikrotalouden tarjonta/kysyntä- ja kustannus/hyöty -logiikkaa noudattavaksi. Hyvinvoinnin taloustieteen perusteisiin kuuluu oppi siitä, että hyötysuhde ei enää parane, kun optimipisteessä tarjolla olevien tuotteiden tarjonta saavuttaa huippunsa niiden kysyntään nähden. Hyvinvointioptimi ei kata vain tuotantokustannuksia ja saatuja hyötyjä, eikä se mittaa vain sitä mihin tuotteiden tekijöiden kyvyt ja taidot yltyvät heidän voimavaroihinsa nähden. Tärkeää on tuottavuuden käytettävyys, eli on löydettävä käytännön sovellutuksia osaamiselle innovaatioina. Juuri siksi luovuuden hallinta edellyttää indeksejä mittaamaan luovuuden tuotteiden arvoa. Laadullisten arvojen järjestykseen asettaminen oikeuttaa hallintavallan.

Yhteisölähtöisessä, kommunaalisessa yhteiskuntapolitiikassa perusarvot ovat kulttuurisesti yhteisiä ja myös yhteisesti omistettuja. Commonslogiikassa yhteiskunnan jäsenillä on yhteisvastuu – luovuudesta, hyvinvoinnista, tuottavuudesta ja arvojen rikastamisesta. Myös oikeudet käyttää yhteiskunnan saavutuksia ovat yhteiset. Yhteiskunta velvoittaa kunkin jäsenensä tuottamaan kykyjään vastaavan osuuden yhteishyvään ja oikeuttaa heidät saamaan tarpeidensa mukaisen

osuuden takaisin. Tämähän oli marxilaisittain sanoen kommunismin ideaali. Mutta modernisaation myötä on opittu, ettei yhteiskunnan toiminta suju näin yksinkertaisesti. Hallintavaltaa tarvitaan, jotta yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus toteutuisi mahdollisimman demokraattisesti, vaikka hallinta tuottaa välttämättä hallintoa. Hallinto ruokkii byrokratiaa ja rakentaa sitä rautahäkkiä, jossa käytännön rationaalisuuden keinot korvaavat toimintojen sisällöt, kuten Weber aikanaan modernisaation kulttuurista kehitystä tulkitsi.

Demokratian sivilisoiva valta

Demokratia on hyvää hallintaa yhteiskunnalle välttämättömänä vallankäyttötapana. Yhteiskunnan oikeudenmukaisuus vaatii demokratiaa kansalaisten mielipiteiden kuulemisena. Näin saadaan selville, millaiset arvot, tuotteet ja toiminnot ovat yhteisinä käytäntöinä eli praksikseina parhaita, kannatettavia ja toteuttamiskelpoisia. Kun mielipiteet on tuotu julki, on tehtävä yhteisiä päätöksiä siitä, millaisten arvojen varassa hyvinvointipolitiikan edistämiseksi edetään. Habermas (1982) tähdensi kommunikatiivista pätevyyttä demokraattisissa rakenteissa toimimisen perusteluna. Ideaalina tässä on yhteiskunnan kaikkien jäsenten kokoontuminen yhteiselle areenalle esittämään luovia ideoita yhteiskunnan kehittämiseksi. Oletetaan, että kaikki ovat läsnä täysivaltaisesti, kaikilla on tässä puhetilanteessa tasaveroisesti ilmaisukykyä ja kaikkia kuullaan tasapuolisesti. Päätökset tehdään hyvinvointia edistävän toiminnan sisältöjen paremmuuden perustein ja paremmuus ratkaistaan yksimielisesti. Jos yksimielisyyteen ei päästä, konsensusperiaatetta ei voida kunnioittaa ja enemmistövallassa tästä ideaalista tingitään. Sitä paitsi käytännössä demokratian toteuttamistavat ovat erilaisia, kun lähtökohdat ovat joko mahdollisuuksien tai saavutusten tasa-arvossa.

Modernisaatio on monen muun asian ohella merkinnyt pyrkimystä pakko- ja kurivallasta sivilisoivaan vallankäyttöön, eli ihmisten hallintaan kasvatuksen ja kulttuurin keinoin, kuten yhteiskuntateorian klassikot, ennen kaikkea Durkheim ja Foucault ovat todistaneet. Tämä tarkoittaa luovuuden kurinalaista hallintaa ja myös yksilöllisen anarkian muokkaamista yhteiskunnallisesti tuottavaksi toiminnaksi. Kulttuuria käytetään luovan talouden veturina ja sosiaaliset innovaatiot pitävät talouden tarpeisiin rakennetun junavaunukomposition koossa. Sosiaalisen pääoman kasautuminen vaatii yhteistä voiton mahdollisuuksien maksimointia. Tässä riskilogiikassa tappion uhka tulee sitä ilmeisemmäksi, mitä enemmän sosiaalisuus välineellistyy ja tyhjenee sisällöstään. Tärkeää on hallita luovuutta niin, että sosiaalisuuden sisältö säilyy kulttuurisesti merkityksellisenä.

Kulttuurisesti merkityksellinen sosiaalisuus tutkijanuran ytimenä

Millaista on kulttuurisesti merkityksellinen sosiaalisuus, miten sitä toteutetaan yhteistoiminnassa ja missä suhteessa se on luovuuteen ja hallintaan yhteiskuntapolitiikan aineksina? Tällaiset kysymykset ovat minua tutkijanurallani askarruttaneet. Aloitin tutkimustyöni 1970-luvulla kylä- ja elämäntapatutkijana. Tutkimme Suomen Akatemian hankkeessa (Roos ym. 1981) yhteiskunnallista muutosta, joka toi ihmiset maalta kaupunkiin ja pientiloilta tehtaisiin. Marja Järvelän kanssa nimesimme tämän muutoksen palkkatyöläistymisprosessiksi, jossa tarkastelimme ihmisten elämänpuitteiden, ajankäytön ja elämänperspektiivien muutoksen muodostamaa kokonaisuutta (Ahponen & Järvelä 1983). Lähtökohta oli rakennesosiologinen, vaikka kiinnostus kohdistui arkielämään ja sen muutoksiin. Tutkimus osallistui 1980-luvun kvalitatiivisen tutkimuksen uuteen tulemiseen ja yhteiskuntatieteiden kulttuuriseen eli diskursiiviseen käänteeseen.

Kulttuurintutkimuksen sisäajaja yhteiskuntatieteisiin muutti yhteiskuntapolitiikan näkökulmaa ja painopistettä, mutta ei ratkaissut yhteiskuntatutkimuksen dilemmaa tieteen "köyhänä sukulaisena", jota kaksi vastakkaista klaania, luonnontieteilijät ja humanistit retuuttavat välissään, kuten Wallerstein (2000) työryhmineen asian ilmaisee käsitellessään yhteiskuntatieteiden uusjakoa.

Minua kiinnosti selvittää, miten elämäntapatutkimus liittyi elämänhallintaan. Perehdyin tämän ongelman myötä Weberiin ja kriittiseen teoriaan ja sain kimmokkeita sivilisoivan hallinnan tutkimiseen. Inspiraation lähteenä tuolloin oli Foucaultia enemmän Bourdieu ja Passeronin *Reproduction in Education, Society and Culture* -teos (1977). Koin kiinnostavaksi sosiaalisen toimijan emansipatorisuuden ja tietoiseksi subjektiksi tulemisen. Katsoin kulttuurin kantavan mukanaan "sisäisen ja ulkoisen elämänhallinnan ristiriitaa yksilöllisyyden ja yhteiskunnallisuuden jännitteenä muuttuvissa elämäntätännöissä" (Ahponen 1984, 170). Sitten minusta tulikin kulttuuripolitiikan tutkija. Olin mukana Euroopan Neuvoston *Culture and Regions* -hankkeessa, jossa vertailtiin alueellista kulttuurihallintaa Länsi-Euroopassa ja pyrittiin kehittämään kulttuuridemokratiaa hallintokäytäntönä, pääsemättä kuitenkaan irti ylhäältäpäin katsovasta kansalaisten osallistamisen näkökulmasta. Keskeinen pyrkimys tuossa hankkeessa oli luovien toimintojen edistäminen animaation, eli jo tuolloin esiin nostetun innovatiivisuuden ja osallistumisen keinoin. Väitöskirjani (Ahponen 1991) keskeisenä teemana on kulttuurisen luovuuden yhteiskunnallinen haltuunotto, myös teoreettisin termein. Tutkimus jäi toisaalta laveaksi, toisaalta koukeroiseksi, oikeastaan esitutkimuluonteiseksi. Mutta edelleen allekirjoitan sen perimmäiset pohdinnat, jotka antoivat pohjaa kulttuuripolitiikan tutkimuskentällä toimimiseen.

Elämänpolitiikka sivilisoivana hallintana

Tutkijanpestini olivat lyhytaikaisia ja katkoksellisia aineksineen, joita nykyisellään voitaisiin pitää prekaareina. Kun tulin heti väitöskirjan valmistuttua viranhaltijaksi, vei opetus ja hallinnointi professorin työstä ison osan oman tutkimustyön kustannuksella. Tosin koostin joitakin pieniä aineistoja, kuten Suomen Akatemian varttuneena tutkijana (1997–98) tutkittu omaelämäkerta-aineisto, lähtökohtana syrjitystä sankariksi tuleminen (Ahponen 2005). Tuo teema herätti enemmän lupauksia kuin toteutuksessaan onnistui, mutta sain siitä aineksia käsitellä sitä, kuinka haurasta arjen sankaruus on ja kuinka se haihtuu tai vääristyy ja muuttuu muuksi omasta elämästä kerrottaessa. Tosin sankarien luhistumistarinat myynevätkin nykyjulkisuudessa paremmin. Kiinnostuin elämäkerrallisen tutkimusotteen käyttötavoista yhteiskuntatutkimuksessa, mitä sitten olen käsitellyt sivilisaatiokriittisissä metodologisissa luennoissani. Elämäkertatutkijan katse kohdistuu ihmisten tapoihin kertoa elämästään ja tehdä siitä tarina käyttämällä luovuuttaan. Samalla tulkitaan sitä, miten ihmiset kokevat hallitsevansa omaa elämäänsä, myös elämäkertomuksissaan. Mutta näin kriittiselle yhteiskuntatutkimukselle olennaiseksi kiinnittää huomiota myös niihin tulkintatapoihin, joilla elämäkerralliset ainekset ”käännetään” osaksi yhteiskuntapolitiikkaa elämänpolitiikkana ja hallintavaltana.

Elämänpolitiikasta tuli 1990-luvun yhteiskuntapolitiikan aikalaiskäsite. Yhteiskuntatutkimuksessa käännyttiin sen myötä tarkastelemaan biovaltaa ja sivilisoivaa hallintaa yksilöiden sisäistämänä vaatimuksina ja valinnan mahdollisuuksina. Osaltaan elämänpolitiikassa on kyse uusliberalismia ja uutta hallintakulttuuria myötäilevästä empowerment-luonteisesta tuottavasta vallasta, joka edellyttää aktiivista kansalaisuutta ja osallistumista yksilöinä vapaaehtoisuusjärjestöjen toimintaan. Tällainen toiminta on käännettävissä

osakkuudeksi ja voitontavoitteluksi myös vuorovaikutusverkostoihin perustuvissa yhteisyrityksissä. Nykyiset kasvuyritykset käynnistyvät aktiivisten kansalaisten kekseliäisyydestä. Kilpailuhenkisessä hyvässä yhteiskunnassa osaavimmat yrittäjät toimivat paitsi omaksi hyväkseen myös tuomalla oman sosiaalisen osuutensa yhteishyvään – osuus on sitä merkittävämpi, mitä kyvykkäämmistä tekijöistä ja taidokkaammista tuotteista on kyse. Yhteiskunnan kulttuurisena ideaalina on toiminnan merkityksellisyys. Kansalaistoiminnassa saadaan merkityksellisiä elämyksiä vapaaehtoisesti osallistumalla, oppimalla ja sitoutumalla yhteisiin tavoitteisiin. Kulttuuria tuottamalla kartutetaan sosiaalista pääomaa. Kansalaisyhteiskunnasta järjestäytymistapoineen tulee se kriittinen areena, jossa politiikka tapahtuu – ja vapaaehtoinen luovuus välittyy arjen elämismaailmasta systeemiseen ohjaukseen ja yhteiskunnallisen hallinnan piiriin.

Luovuuden tuottava käyttö kulttuuripolitiikan ongelmana

Kulttuuripolitiikan kentän laajetessa ja arvohierarkioiden purkautuessa on tullut yhä vaikeammaksi määritellä, mitä kulttuuri arvoina, merkityksinä tai symbolisina tulkintoina sisältää. Kulttuuritutkimuksessa lähtökohtaisesti kaikki, mikä tuottaa kokijalleen nautintoa tai mille luovan työn tekijä itse antaa merkityksen ja näin merkityksellistää elämäänsä, on kulttuuria. Tämä ei kuitenkaan tee tyhjäksi kulttuuripolitiikan peruskysymyksiä taidollisista paremmuuksista, eikä sen mukaisista hierarkkisista järjestyksistä ja symbolisesti perustelluista valtasuhteista. Kulttuurin haltuunoton yhteiskunnallisella kentällä tapahtuvassa hallinnassa sisäistetään siviisoivan vallan määrittelytavat. Anita Kankaan ja jatko-opiskelijoiden kanssa tutkin kulttuurisen osallistumisen ja hallinnan suhdetta Kulttuurin institutionalisoituminen ja taiteen hallinnan mekanismit -hankkeessa (ks. Ahponen & Kangas 2004). Hankkeen tiimoilta ja sen viritämänä

käydyt keskustelut ovat antaneet aineksia kulttuuripolitiikan tulkinnalle luovuuden ja hallinnan yhtälönä. Kriittistä näkökulmaa kulttuurin muodonmuutokseen ja luovuuden kääntymiseen vieraantumisen välikappaleeksi on syventänyt kansainvälinen yhteistyö ISA:n vieraantumistutkijoiden piirissä (Ahponen 2012).

Kun kulttuuripolitiikkaa toteutetaan talouden ehdoin, luovuus sisältöineen ja merkityksineen välineellistyy. Sisällöntuotanto kuuluu luovan talouden avaintermeihin. Sosiaalinen media on meklaritoiminnan tehokas kanava. Sosiaalisuus on koetuksella niissä prosesseissa, joissa "imateriaalista" eli virtuaalitaloutta edistetään yhä intiimimmän vuorovaikutuksen julkistuessa. Enää ei riitä, että ostajien kuluttajakäyttäytymistä tarkkaillaan kanta-asiakkaina, vaan Facebook päivittää elämäkertamme kulttuuriset käytännöt kavereille kerrottaviksi ja virtuaalimuistissa säilyviksi. Youtube julkistaa uteliaisuudennäkää ruokkivat sattumukset, jotka saavat sitä laajemman yleisön, mitä populaarimmin ja populistisemmin tuote esittäytyy. Näin meidät johdetaan kilpailemaan pätemisestä kiihtyvästi uudistuvan symbolisen merkituotannon vaatimusten paineissa ja sosiaalisten innovaatioiden nimissä, tietämättä mitä tästä seuraa. Kaikkein luovimmat yksilöt uhraavat itsensä luovuuspelin jumalille – puhtaana voitontavoittelun ollessa pelien sisältönä ja yhteiskunnallisen hallinnan etsiessä uomiaan. Huomataanko milloin inklusio kääntyy eksklusioksi, eli yhä uusien merkityksellisten sisältöjen luova tuottaminen vapauden rajojen hallinnan välttämättömyydeksi?

Yhteiskuntapolitiikan praksis vaatii teorian laajalaista ja monipuolista hallintaa yksilötoimijoista yhteiskunnan rakenteisiin saakka. Teoria on yksilö- ja rakennesuuntauksissaan monisyinen ja ristiriitaisia ratkaisuja sisältävä. Tätä tarkastelen kirjassani, joka käsittelee yhteiskunnan rakentumista kulttuurin kotipesäksi (Ahponen 2001). Olen jatkanut kulttuurisen yhteiskuntapolitiikan ongelmien tarkastelua te tutkimalla vieraantu-

mattomuuden mahdollisuuksia sosiaalis-kulttuurisissa rajanylityksissä ja kosmopoliittisessa kansalaisuudessa. Vuosina 2008-2010 toteutettu Suomen Akatemian Muuttuva kansalaisyhteiskunta -hanke tuli kuin tilauksesta ajankohitaiseksi keskustelupaikaksi monikulttuurisuuden, nuorten ja kansalaisuuden käsittelyyn antirasistisen eetoksen edistämiseksi luovuuden ja hallinnan ristipaineissa.

Yhteiskuntapolitiikan aikalaisdiagnoosi

Yhteiskuntapolitiikassa talouden, sosiaalisuuden ja kulttuurin ainekset kietoutuvat yhteen ristiriitaisesti ja vaikeasti hallittavin tavoin. Talouden pääomalogiikan ohjaamat sosiaalis-kulttuuriset toimintatavat ovat taipuvaisia muokkautumaan kilpailuyhteiskunnan eriarvoistumistendenssejä toteuttaviksi käytännöiksi. Tämä määrää myös luovuuden sosiaalista käyttöönottoa ja sen eettis-inhimillisiä sisältöjä. Poliittista demokratiaa tulkitaan kulttuurisesti uudelleen ihmisten ylijärjestyksen lisääntyessä ja kansallisvaltiokeskeisen hyvinvointiyhteiskunnan kohdassa uusia haasteita. Sosiaalisuuden kulttuuriset sisällöt ovat koetuksella sekä eettisesti että taloudellisesti kestävästä vastuullisuudesta punnittaessa. Missä ovat kilpailukyvyyn rajat ja minne asti yhteisymmärrys ylittää jäsenyhteisöjen kansalaisten yhdenvertaisuutta punnittaessa?

Tämän ajan yhteiskuntapolitiikassa keskustellaan siitä, miten käy kansallisvaltioiden, mitä tapahtuu Euroopan integraatiolle ja miten globalisaatio etenee. On ajankohtaista kysyä, onko ihmiskunnan hyvinvointia koskeva globaalin vastuun strategia mahdollinen – vai mahdoton, mutta silti välttämätön. Arabikatu ja Wall Street -liike ovat viimeaikaisia esimerkkejä kansalaisaktiivisuuden vaatimuksista käydä diktatorista valtaa ja pankkien ahneutta vastaan. Jos väen valtaa puolustava mielenosoitus kääntyy tunnevaltaiseksi karnevaaliksi, se tapahtuu vain "väärän kuninkaan päi-

vänä”³, eikä muuta mitään, kuten tuntemani tutkija Zygmunt Bauman muistuttaa *El Pais* -lehden julkaisemassa haastattelussa (ks. HS 17.10.2011). Ihmisen eettinen valppaus punnitaan arjen ratkaisussa. Merkitykselliseen elämään perustuvan yhteiskunnan ”mikrotasoiset” ydinasiat sisältyvät siihen, mihin ihminen uskoo ja mitä toivoo, miten suhtautuu lähimmäisiinsä ja milloin toimii inhimillisesti, myös maailmanmitassa.

Viitteet

¹ Tämä puheenvuoro perustuu jäähyväisluentoon 20.10.2011 Itä-Suomen yliopiston Joensuun kampuksella.

² Sain virikkeitä tähän pohdintaan tutustumisesta elo-syyskuun 2011 taitteessa pidetyn ACSI –innovaatioleirin (Aalto Camp for Societal Innovation) teemoista. Ne ovat kriisinhallinta, työssä oppiminen, kaupunkisuunnittelu, rauhanprosessit, taiteen ja talouden suhteen tehostaminen sekä ikääntyvien ihmisten yhteiskunnallisen osallisuuden edistäminen. Kutakin teemaa tutkittiin leirillä tapauskohtaisesti ja asiakaslähtöisesti.

³ ”Väärän kuninkaan päivä” viittaa karnevaaliin, jossa nari nostetaan kuninkaaksi ja kuningas alennetaan narriksi yhden päivän ajaksi ja sen jälkeen valtasuhteet palautuvat ennalleen. Termin teki Suomessa tunnetuksi Mika Waltari, joka sovelsi ideaa Sinuhe egyptiläinen -romaanissaan (1945).

Kirjallisuus

ACSI – Aalto Camp for Societal Innovation. <http://www.acsi.aalto.fi/acsi/>. Luettu 20.10.2011.

Ahponen, Pirkkoliisa (1984) Elämänfilosofiasta elämänhallintaan. Lähtökohtia elämäntapatutkimuksen metodologiseen arviointiin. Joensuu: Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia n:o 1.

Ahponen, Pirkkoliisa (1991) Kulttuuripolitiikka ja sen representaatiot. Tutkimus ylevän maallistumisesta. Joensuu: Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja n:o 13.

Ahponen, Pirkkoliisa (2001) Kulttuurin pesäpaikka. Yhteiskunnallisia lähestymistapoja kulttuuriteoriaan. Helsinki: WSOY.

Ahponen, Pirkkoliisa (2005) Precariousness of everyday heroism. A biographical approach to life politics. *Qualitative Sociology Review* 1 (2), 22–42.

Ahponen, Pirkkoliisa (2012) A Cultural Transformation: The Design of Alienation in the Guise of Creativity. Teoksessa Devorah Kalekin-Fishman & Ann Denis (toim.) *The Shape of Sociology for the 21st Century, Tradition and Renewal*. London, Thousand Oaks New Delhi & Singapore: Sage, 254–266.

Ahponen, Pirkkoliisa & Järvelä, Marja (1983) Maalita kaupunkiin, pientilalta tehtaaseen. Tehdastyöläisten elämäntavan muutos. Helsinki: WSOY.

Ahponen, Pirkkoliisa & Kangas, Anita (toim.) (2004) *Construction of Cultural Policy*. Jyväskylä: SoPhi.

Bourdieu, Pierre & Passeron, Jean-Claude (1977) *Reproduction in Education, Society and Culture*. London & Beverly Hills: Sage.

Habermas, Jürgen (1982) *Theorie des Kommunikativen Handelns*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Hallam, Elizabeth & Ingold, Tim (2007) *Creativity and Cultural Improvisation: An Introduction*. Oxford: Berg.

Hallitusohjelma. Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 22.6.2011. <http://www.vn.fi/hallitus/hallitusohjelma/fi.jsp>. Luettu 20.10.2011.

Helsingin Sanomat 17.10.2011 (verkkosivut) Brittososiologi: Wall Street -liike on silkkaa tunnetta vailla ajattelua. <http://www.hs.fi/ulkomaat>. Luettu 17.10.2011.

Hänninen, Sakari (2010) Jakovaltiosta kilpailuvaltion. Teoksessa Sakari Hänninen, Elna Palola & Maija Kaivonurmi (toim.) *Mikä meitä jakaa? Sosiaalipolitiikkaa kilpailuvaltiossa*. Helsinki: THL, 83–108.

Miller, Peter & Rose, Nikolas (2010) *Miten meitä hallitaan*. Tampere: Vastapaino.

Palola, Elina & Karjalainen, Vappu (2011) Johdannoksi – ajatuksia kirjan ytimessä. Teoksessa Elina Palola & Vappu Karjalainen (toim.) sosiaalipolitiikka. Hukassa vai uuden jäljillä? Helsinki: THL, 5–11.

Paukkunen, Leo (1969) Yhteiskuntapolitiikka yliopiston oppiaineena. Sosiaalinen aikakauskirja 43 (2), 86–92.

Roos, J.P. & Ahponen, Pirkkoliisa & Järvelä-Hartikainen, Marja & Kortteinen, Matti & Roos, Barbara (1981) Elämäntavan muutoksen tutkimusprojektin loppuraportti. Kertomus projektin toiminnasta,

organisaatiosta, tuloksista ja hyväksikäyttömahdollisuuksista. Helsinki: Helsingin yliopisto & Suomen Akatemia. Elämäntavan muutoksen tutkimusprojekti. Julkaisuja n:o 12.

Wallerstein, Immanuel (2000) Avoimiin yhteiskuntatieteisiin. Gulbenkianin komission raportti yhteiskuntatieteiden uusjaosta (suom. Mikko A. Salo). Joensuu: Joensuu University Press.

Waltari, Mika (1945) Sinuhe egyptiläinen: viisitoista kirjaa lääkäri Sinuhen elämästä n. 1390-1335 e. Kr. Porvoo: WSOY.